

מבוא לספר ישעיהו, מבט אנושי ומבט אלוקי

סיכום שיעור של הרב צבי יהודה הכהן קוק.

(הסיכום נכתב ע"י הרב אורי דסברג, ונערך ע"י בראון דסברג)

טענת מבקרי המקרא

כיצד אפשר לנקוב בשם של אדם דורות רבים קודם להופעתו? כיצד יתכן ששמו של כורש מופיע בנבואות שנאמרו שנים רבות לפני הופעתו¹? שאלה זו הביאה את "חוקרי המקרא" למסקנה מוטעית שספר ישעיהו נכתב מאוחר יותר², כשם ש"הפילוסופיה

¹ פעמיים מתנבא ישעיהו על כורש למרות שכורש חי כמאתיים שנה אחריו. ישעיהו מד, כח "האמר לכורש רעי וכל חפצי ישלם ולאמר לירושלם תבנה ויהיכל תנסד", וישעיהו מה, א: "פה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים" [ב.ד.]

² רבינו יצא כנגד מבקרי המקרא, שטוענים שהיו שני נביאים שונים שנקראו ישעיהו. הראשון חי "בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה" (ישעיהו א,א), וכתב את פרקים א-לט. השני חי בימי בית שני, וכתב את פרקים מ-סו. ההוכחות שלהם מתבססות על כך, שישעיהו מזכיר אירועים ודמויות שהיו טרם זמנו: כורש (עיין בהערה הקודמת) והאימפריה הבבלית (פרקים מו-מז), ועוד. מצדדי מבקרי המקרא תולים דעה זו גם בדעתו של ר' משה אבן ג'קטילא המובא בפירושו ראב"ע (ישעיהו מ,א), שכותב "ואלה הנחמות הראשונות מחצי הספר, על דעת רבי משה הכהן נוחו עדן, על בית שני". "הוכחה" זו לא מוכרחת, שהרי ניתן לראות בדברי ראב"ע שלדעת ר' משה, ישעיהו ניבא בפרקים מ-סו על תקופת בית שני, אך הוא לא חי בימי בית שני.

כנגד אותם מבקרי מקרא, נכתבו מחקרים שמשתמשים באותם כלים; כלי הלשון והאטימולוגיה, שמוכיחים שישנה אחדות לשונית ועניינית בין הפרקים הראשונים לאחרונים של נבואות ישעיהו (לדוגמא: עיין בספרה של רחל מרגליות, אחד היה ישעיהו, תל אביב תש"ד). בנוסף, ישעיה ניבא גם בחלק הראשון של הספר, נבואות לעתיד הרחוק, כגון: (ח,ב): "וְאֶעֱדָה לִי עֲדִים נְאֻמִּים אֶת אֹרְיָה הַכֹּהֵן וְאֶת זְכַרְיָהוּ בֶן יְבֻרָכָהוּ". אוריה וזכריה היו נביאים שחיו מאה או מאתיים שנה אחרי ישעיהו "הראשון". ר' עקיבא (מכות כד:) ממשיך קו זה, ומפרש נבואות אלו כנבואות על חורבן בית שני ובניין בית שלישי.

נראה שרבינו לא התייחס בשיעורו לעצם הטענה מי כתב את ספר ישעיהו, אלא למקורה של אותה טענה. רבינו יוצא כנגד התפיסה, שנביא לא יכול לכתוב על אירועים טרם זמנם. תפיסה זו סותרת את אמיתות הנבואה. זוהי תפיסה של בני אדם שמצמצמים את הידיעה האלוקית למה שרק הם בעצמם יכולים לתפוס.

המתקדמת" של קהלת ומשלי לא מתאימה לדעתם לשלמה שחי מוקדם מדי בשביל דעות כה מתקדמות.

מדרגות הנבואה

אולם, הנבואה היא הדרכה מוסרית לכלל ישראל הבאה מלמעלה, ממקור קדושת ישראל ומכלל ישראל נמשך הדבר לכל אחד ואחד מישראל. "מעשי אבות סימן לבנים", מעשי הדורות כולם הם סימן לבנים. ממעמד הר סיני נמשך הדבר על ידי הנבואה לכל פרט ופרט.

משה רבינו ראש לנביאים, ישעיהו הוא המשכו הישיר. דומה הוא לו בסגנון (הפניה אל השמים והארץ). מדרגות יש בקדושה: ישעיהו חי בזמן שהמקדש היה קיים, ומלכות ישראל הייתה קיימת, וכך במשך כל חייו. ירמיהו עיקרו בזמן המקדש וסופו בחורבן, יחזקאל רק תחילתו בזמן המקדש אך עיקרו בגולה. אך ההסתעפות הזו, הסגנון השונה, המצבים השונים - הכל נובע מאדון כל, הכל נמשך מקורא הדורות מראש. יש כאן, איפוא, אחדות. "קורא הדורות מראש" - הדורות כולם, כל המצבים בהם נמצא ישראל, ברווחה ובצרה. ישעיהו שהיה הקרוב ביותר למשה, הוא ראה בנבואתו את כל הדורות מראש, על כל סיבוכיהן, על כל סתירותיהן. הוא מקיף את כל החילוקים במצבים ובעניינים של הציבור ושל הנפש.³

ראיית הפרטים האנושית מול ראיית האחדות האלוקית

כאן באה הדגשת הפרטיות, "קורא הדורות מראש" רואה את כל הפרטים בדורות שמראש. כאן מתגלה אמיתתו של יוצר בראשית בכל יום, האחדות האלוקית מתפשטת בכל יום ויום, בכל נימה ונימה, בכל חלקיק וחלקיק - בכל מתגלה הקב"ה. במחשבה האנושית המוגבלת אפשר לכל היותר לעשות תכניות לעתיד, אבל לפרטי פרטים לא יכול השכל האנושי לחדור. אך ידיעת הקב"ה כוללת את הכללים ואת הפרטים, הוא יודע את הפרטים כולם אף לעתיד לבא.

דברים דומים כתב שד"ל בהקדמתו לספר ישעיה: "כבר קמו רוזנמירל וגזניוס והכחישו היות הנבואה הזאת לישעיה... וכל זה אמנם לא יוכיח מאומה אלא בשיטתם, שאינם מאמינים בנבואה מן השמים... כפירתם בנבואה בכלל, היא ראייתם". [ב.ד.]

³ כוונת רבינו לומר, שבגלל דרגתו הגבוהה של ישעיהו, הוא יכל לנבא גם על אירועים שיבואו אחרי תקופת ירמיהו ויחזקאל.

היהדות כוללת פרטים רבים, וזה לכאורה מקשה על האדם שמקיים את אותם פרטים כולם. אבל כל אדם החי בחברה יש לו הגבלות, כך הוא טבע הבריאה, לכל אדם הגבלות שונות הבאות מן הטבע, הגבלות ביולוגיות, פיסיות. אלו הם חוקי חיים המגבילים את האדם. ועל אף המגבלות, אדם נורמלי אינו חושב לפרוץ את אותם גדרות עולם, משום שהוא יודע שכך הוא סדר העולם הנורמלי, יודע הוא שהוא כאדם מוגבל בזמן ובמקום, ועל זאת אין הוא אומר שזה מכביד עליו, משום שזה הוא הנורמלי. ההתמרמרות כלפי קשיים שונים אינה נובעת ממהות הקשיים אלא מתוך יחס האדם אל הקשיים. כאשר אדם מרגיש שהקשיים הם נורמאליים אין זה מכביד עליו. מה ששייך לנו אינו מכביד עלינו. לא הפרטים עצמם מכבידים, לא כמותם היא המשפיעה על הרגשת האדם, אלא יחסו של האדם אל הפרטים. כשהוא רואה את הפרטים כזרים לו, כבלתי נורמליים, כבלתי טבעיים – אז הוא רואה את הפרטים כמכבידים. כאשר קרוב הדבר אל פיך וללבבך, כאשר ברור לו שהוא דבק בפרטים, אז לא עולה על הדעת בכלל להתמרד נגד הפרטים. והנה, כל הפרטים שביהדות, כל המצוות כולן שייכות לאדם, הן נורמאליות לאדם וחיוניות לו. אחדות יש בתורה ובבורא. אחדות זו הביאה את הפרטים כולם ומאירה על כולם. ידיעה והרגשה זו מקרבת את הפרטים והופכת אותם לנורמליים. כאשר אדם רואה את הפרטים "וְהָיָה לָהֶם דְּבַר ה' צוֹ לְצוֹ לְצוֹ קוֹ לְקוֹ לְקוֹ זְעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם"⁴ אז הוא רואה את הפרטים כבלתי נורמליים וממילא מכבידים, מה שאין כן כשהוא רואה את היהדות הכוללת את כל הפרטים.

אם יודעים אנו שאחדות כוללת את כל הדורות, כולם על כל סתירותיהם וחילוקיהם, כל פרטי פרטיהם, אז מבינים אנו את הידיעה האלוקית. אך אם מודדים את הידיעה האלוקית במיטת סדום של השכל האנושי, אז השכל האנושי סובר שלא יתכן לדעת פרטי-פרטים מראש, וכשהוא מייחס חוסר יכולת זה אף לידיעה האלוקית, הרי זו כפירה בכוח של הידיעה האלוקית שאין למדדה במיטת סדום של השכל האנושי.

ראיית האחדות האלוקית תתגלה דרך הנבואה

הקב"ה בעולמו יוצר דברים סותרים - "יוצר אור ובורא חֹשֶׁךְ"⁵, משום שהוא באחדותו הגדולה מידתו היא שהוא "הכל יכול וכוללם יחד", את הכל הוא כולל. ואם יכול הקב"ה ליצור דברים סותרים ומנוגדים, ממילא יכולים לבא ממנו סגנונות שונים של

⁴ ישעיהו כח, ג.

⁵ נאמר בהמשך הפרק על כורש, ישעיהו מה, ז.

נבואה, ולכן רואים אנו נבואות שונות בסגנונות שונים. רואים אנו מצבים שונים של ישראל, נבואות שונות שנובעות מן המקור האלוקי שמתנגש עם השכל האנושי שאינו מתרומם להבנה שהידיעה האלוקית נעלית הרבה ממנו. ובעתיד - עתיד שתתגלה האחדות לעיני כל. עתידים כל הנביאים במקהלה לחזור על דברי נבואתם היום "אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד"⁶, ובעתיד כולם יתנבאו בקול אחד שנאמר "קול צִפְיָךְ נְשָׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנְּנוּ" (ישעיהו נב, ח).

כאשר אין השכל האנושי רואה את החסידות והאחדות אלא רואה את הכל "קו לקו צו לצו" אז אינו מבין את האחדות ממנה נתגלה כל הפרטים ואז הוא מגיע לידי כפירה ומחשבה שהנביאים נבאו בסגנונות שונים ואין הם יכולים לדעת את הפרטים מראש. ובאמת, נר לרגלנו הוא שהאחדות האלוקית מאירה על כל הפרטים, וכל הפרטים נובעים ממנה ושייכים לה.

⁶ סנהדרין פט.